

Erməni terroru və onun acı nəticələri- **ŞOK FAKTLAR!**

XVIII əsrin II yarısında Azərbaycan xırda dövlətlərə - xanlıqlara və sultanlıqlara parçalandı. XVIII əsrin sonunda Azərbaycan sülaləsi olan Qacarlar (1796-1925) hakimiyyətə gəldilər. Qacarlar vaxtı ilə onların ulu babaları qaraqoyunluların, ağqoyunluların, səfəvilərin və nəhayət, Nadir şahın hakimiyyəti altında olmuş bütün əraziləri, o cümlədən, Azərbaycan xanlıqlarını yenidən mərkəzi hakimiyyətə tabe etmək siyasəti yeritməyə başladılar. Bu məqsədlərə qismən də olsa nail olundu. Amma Rusiyanın Azərbaycan ərazisinə hərbi müdaxiləsi Qacarların planlarını yarımçıq qoydu.

Fürsətdən yararlanan ermənilər isə ruslara qul xisəti göstərməklə arzularında olduqları "böyük Ermənistan" iddialarını reallaşdırmağa çalışdılar. Ermənilərin "böyük Ermənistan" yaratmaq kimi şovinist, həm də düşüncəsiz ideyasına proqram şəklində və təşkilati proseslər həyata keçirməklə nail olmağı planlaşdırdılar. Məhz buna görə 1887-ci ildə Cenevrədə "Qnçaq" təşkilatı 1890-cı ildə isə Tbilisidə "Daşnaksütyun" partiyasını yaratmışlar. Eləcə də 1895-ci ildə isə Nyu-York şəhərində "Erməni Vətənpərvərlər İttifaqı"nı və "ASALA" erməni terror təşkilatlarını yaratmışlar. Demək olar ki, bu cür ağılsız ideyanın davamı olaraq Bakı, Gəncə, Naxçıvan və Dağlıq Qarabağda erməni təşkilatının ideoloji-siyasi ideyalarının təbliği üçün rezidentura yaratmışlar. Tariximizin mühüm bir hissəsini də ermənilərin Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağı işğal edərək "böyük Ermənistan" iddialarını genişləndirmək arzuları təşkil edir. İlk dəfə ermənilər Qarabağ məsələsini 1967-ci ildə qaldırmağa çalışsalar da, o zaman çirkin niyyətlərini reallaşdırma bilmemişlər. Hətta Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qopararaq Ermənistanla birləşdirmək xülyası ilə 45 min erməni imzasını rəsmi Moskvaya təqdim etmişlər. Amma rəsmi Moskva Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan zorla qopardılaraq Ermənistanla verilməsi ilə Azərbaycan xalqının milli müstəqillik mübarizəsinin baş qaldıra biləcəyindən qorxaraq ermənilərə öz yerlərini göstərmişdir.

Digər tərəfdən Kreml ermənilərin iddialarına dəstək verməklə SSRİ məkanında olan müxtər respublikaların və vilayətlərin də müstəqilliyə can ata biləcəklərindən narahatlıq keçirmişdir. Məhz bu və digər amillər ermənilərin Dağlıq Qarabağa iddialarının imperiya tərəfindən reallaşmasını puça çıxarmışdır. Amma sonrakı mərhələlərdə, xüsusilə də, 1987-ci ildə Mixail Qorbaçovun SSRİ məkanında yenidənqurma siyasəti ermənilərin yenidən Azərbaycan torpaqlarına göz dikməyə həvəsləndirmişdir. O zaman SSRİ iqtisadi sferasının başbülənlərindən olan M. Qorbaçovun köməkçiləri Aqanbekyan və Şahnazaryan ermənilərin separatçı planlarının baş tutmasına xüsusi dəstək verənlərdən olmuşlar. Sonralar separatçı meyllərin konkret proqram halına salınmasında SSRİ prokurorluğunun baş müstəntiqi Qdlyan, rəssam Tiqranyan, 1992-ci il fevralın 26-da ermənilərin Xocalıda törətdikləri soyqırımında uşaq qatili olması ilə öyünən,

"Ocaq" kitabının müəllifi Zori Balayan, Xankəndində keçirilən ilk mitinqlərin təşkilatçılardan olan Silva Kapitukyan və digərlərinin xüsusi rolu olmuşdur. Erməni ideoloqlarının yaratdıqları terrorçu təşkilatların əsas vəzifələri Osmanlı İmperiyası və İrandan qaçmış ermənilərin yaşadığı əraziləri birləşdirmək üçün bütün vasitələrdən, ən əsası isə qiyam və terror aktlarından geniş istifadə etmək ol-

muşdur.

"Qnçaq" partiyasının proqramı xüsusilə bu fikri ifadə edirdi: "Bütün şəraitlərdə türkləri və kürdləri məhv etmək və öz xalqının rifahına xəyanət etmiş ermənilərə aman verməyərək, onlardan qisas almaq". "Daşnaksütyun" nasist tipli partiya olub. Almaniya Nasist Partiyasının ideologiyası onlardan hələ 30 il əvvəl formalaşmış və proqramları bu sözlərdən ibarət olmuşdur: "Azərbaycanlılara və türklərə rəhm edən erməni ən ağır cəzaya layiqdirlər. "Böyük Ermənistan" ideyasını reallaşdırmaq üçün terror və iğtişaşlardan istifadə etmək, lazım gəldikdə erməni qızlarını maddi cəhətdən imkanlı və vəzifəli azərbaycanlıların yatağına göndər-məkdən abır, həya etməkdən çəkinməli".

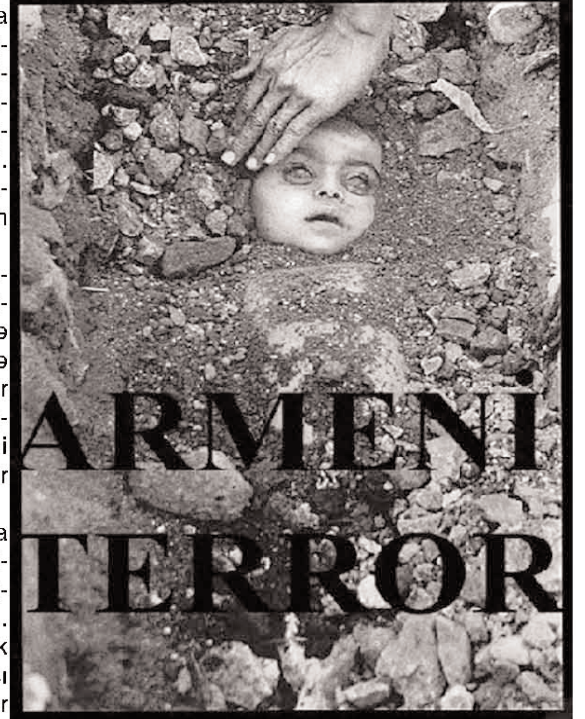
Erməni terror təşkilatlarının hədəfi insanlıqdır

Daşnaksütyun partiyasının məqsədi bunlardır: 1) Silahlı qiyam, 2) Yalnız ermənilər

arasında yox, bütün xalqlar arasında inqilabi fikrin formalaşması üçün intensiv iş görmək, 3) Ermənilərin silahlılaşması və təşkilatlanması, 4) Hökumət adamlarına və idarələrinə qarşı terror və onların məhv edilməsi. "Bu məqsədə nail olmaq üçün hər şeyə icazə verilir; təbliğat, terror, azgın partizan müharibələri".

Daşnaksütyun partiyasının fəaliyyətini ardıcılıqla izləyən gürcü yazıçısı Karibi 1919-cu ildə ağır hissələrlə yazırdı: "Daşnaklar gələrkən özləri ilə milli nifrət toxumu gətirdilər. Belə bir toxumlar səpilməmiş torpaq üzərində erməni - müsəlman qan davası, erməni və gürcü müharibəsindən başqa bir şey bitə bilməzdi".

Bu, elə bir təşkilat idi ki, Rusiya imperiyasının hakim dairələri ilə birlikdə Qafqazda inqilabi və milli azadlıq hərəkatını boğmağa çalışmışdı... Bunun nəticəsi olaraq 1905-ci ildə ilk erməni - azərbaycanlı qarşıdurması baş vermişdir. 1907 və 1912-ci illər

təsədüf edir. Matendaranda saxlanılan kupçaya (mülkiyyət sahibliyini təsdiq edən sənəd) görə, 1431-ci ildə Ağqoyunlu padişahı Yaqubun nümayəndəsi Əmir Rüstəm Makulu Qriqoriyə 530 min Təbriz dinarına İrəvan xanlığının 7 kəndini - Vaqarşapat (Eçmiadzin-Üçkilse), Aştarak, Batrinç, Noragavit, Aqunatun, Kirəclı və Muğni kəndlərini satdı. İrəvan türklərinin faciəsi də elə həmin tarixdən başlayır. Varlanmış haylar XIX əsrin əvvəllərində artıq 60 qədim Oğuz kəndini pulla alaraq erməniləşdirə bilməmişlər. Məhz indiki Ermənistan adlanan qondarma dövlət Rus İmperiyasının yardımı ilə həmin 60 türk kəndinin bazasında yaradılmışdır. Sonralar məskunlaşma siyasətini genişləndirən ermənilər tədricən Zəngəzur ərazisinə və İrəvanın ətrafına köç etməyə başlayıblar. O vaxta qədər nəinki Qarabağda, eləcə də, indiki Ermənistan ərazisində hər hansı bir erməni yaşayış məskəni olmamışdır. 1525-ci ildə Osmanlı İmperiyası Naxçıvanı və Dərələyəzi öz torpaqlarına qatandan sonra uçota alınma aparılıb. 9 kənddə cəmi 172 erməninin yaşadığı qeyd olunub. Min illər boyu Azərbaycan dövlətlərinin tərkib hissəsi olmuş Naxçıvan diyarı XVI əsrin sonunda (1588-1603-cü illər) və XVIII əsrin əvvəllərində (1724-1735-ci illər) Osmanlı İmperiyasının tərkibinə keçmiş və burada osmanlı idarə sistemi tətbiq edilmişdir. İki nüsxə hazırlanan "müfəssəl dəftər" qanuni qüvvəyə mindikdən sonra, bir qayda olaraq, onun üzərinə hakimiyyətdə olan sultanın tuğrası çəkilir, tuğradan aşağıda isə "müfəssəl dəftər" in hansı tarixdən qüvvəyə minməsinə göstərən "buyuruldu" nun mətni yazılırdı. Bəzi "müfəssəl dəftər"ə tuğra çəkilməyib. Bunun yerinə "Ya fəttah" yazılırdı. Misal üçün, 1727-ci il tarixli "Gəncə-Qarabağ əyalətinin müfəssəl dəftəri" "Ya fəttah" müraciəti ilə başlayır. "Lakin həm tuğranın çəkildiyi, həm də "Ya fəttah" müraciətinin eyni vaxtda yazıldığı dəftərlər də vardır. Bilavasitə, Naxçıvan sancağı ilə bağlı osmanlılar bir "müfəssəl dəftər" tərtib etmişdilər. 1727-ci il tarixli bu

dəftər 302 səhifədir. Dəftərin bəzi səhifələri (81, 95) boşdur. Qanunnaməsi yoxdur. Xətti-siyaqət və qırma siyaqətdir. Üzərində o dövrün sultanı III Əhməd (1703-1730) ugrası (Əhməd şah ibn Məhməd xan əl-Müə ər aima) çəkilmişdir. Azərbaycanın digər əyalət və sancaqlarının dəftərləri kimi, Naxçıvan sancağının bu "müfəssəl dəftəri" də iki nüsxə tərtib olunmuş, lakin onun, hələlik, bir nüsxəsi məlumdur.

Müfəssəl dəftər"dəki bəzi qeydlər

Qeyd etdiyimiz "müfəssəl dəftər"lərə görə, XVI əsrin sonlarında Naxçıvan sancağı eyniadlı qezadan və Ağcaqala, Məvazi-Yatun, Mülki-Arslanlı, Qarabağ, Dərəşam, Dərəşahbuz, Bazarçayı, Şərur, Zar, Zəbil, Əlinçə, Sisyan, Azadçıran, Ordubad, Şorlut və Dərənürgüt nahiyələrindən ibarət olmuşdur. XVIII əsrin 20-ci illərində isə osmanlılar Naxçıvan sancağı ərazisində Naxçıvan sancağı ilə yanaşı Ordubad sancağını da yaratmışdılar. 1724-1726-cı illərdə mövcud olmuş və Naxçıvanın "müfəssəl dəftəri"nin tərtibinin başa çatma əvəzində Ordubad sancağının saxlanması məqsəduyğun hesab edilməmiş, onun əhatə etdiyi ərazi isə Naxçıvan sancağının tərkibinə qatılmışdır. Bundan əlavə, osmanlılar Naxçıvan sancağı üçün ayrıca bir "müfəssəl dəftər" tərtib edərkən Zar, Zəbil və Şərur nahiyələri Naxçıvan sancağının tərkibindən çıxarılmış və İrəvan əyalətinə birləşdirilmişdir. Bununla bərabər, Ordubad, Bazarçayı və Ağcaqala nahiyələri ləğv olunmuş, Sair Məvazi, Qışlağat və Dərələyəz adlı yeni nahiyələr yaradılmışdır.

Beləliklə, osmanlıların Naxçıvan sancağının ərazisi və inzibati bölgüsündə apardıqları dəyişikliklər nəticəsində bu diyarın inzibati bölgüsündə 9 nahiyə (Naxçıvan, Əlinçə, Sair Məvazi, Dərəşahbuz, Mülki-Arslanlı, Məvazi-Yatun, Qarabağ, Qışlağat, Dərələyəz) qalmışdır. 1727-ci il tarixli "Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri"ne görə məcburi köçlər bu dövrdə də olmuşdur, "Müfəssəl dəftər"dəki bəzi qeydlər hətta onun səbəbinin izahına belə yer vermişdir: bəzi kəndləri məzrə kimi qeyd edən katiblər onun səbəbini o kənddə osmanlılardan əvvəl Qafqazda imperiyalar və ennmUarin Azərbaycan ərazilərinə köçürülmüş yaşaymış insanların qızılbaş (şia) olduqları üçün kəndlərini tərk etdiklərini və bir daha geri dönməyəcəkləri ilə izah etmişdilər. Bu cür qeydlər Dərələyəz nahiyəsinin Şahyurdu, Ərdiş, Kərəkök və Sallı kəndləri üçün edilmişdir.

NAXÇIVAN SANCAĞINA TABE OLAN DƏRƏLƏYƏZ NAHIYƏSİ

İstər ərazisi, istərsə də yaşayış məskənlərinin sayına görə, Dərələyəz nahiyəsi bu dövrdə Naxçıvan sancağının ən böyük ərazi inzibati vahidi olmuşdu. Burada 1727-ci ildə 99 kənd və 5 məzrə qeydə alınmışdı. Bunların da yalnız 68-i məskun olmuş, digərlərində isə bu dövrdə heç kim yaşamamışdır. XVI əsrin sonlarında əraziinzibati vahidi kimi mövcud olmayan Dərələyəz nahiyəsinə tabe olan 36 kənddə çox az sayda - cəmi 216 vətəni mükəlləfiyyəti daşıyan erməni yaşamışdır. Bu kəndlərdən isə yalnız üçü - Bazarçayı və Zəbil nahiyələrinə tabe olan Kələdək, Yengicə, Moz - mövcud olmuşdu (Bax: İrəvan əyalətinin müfəssəl dəftəri, № 633, s. 156, 332). Digər 33 kənd isə, ehtimal ki, XVIII əsrin əvvəllərində yaranmış kəndlərdir. Ermənilərin bu kəndlərdə yerləşmələrinə gəldikdə, onu qeyd edə bilərəm ki, adlarını çəkdiyimiz Kələdək, Yengicə və İvləz kəndlərində XVI əsrin sonunda ermənilər yaşamamışdılar. Onlar buraya, həmin kəndlərin türk-müsəlman əhalisi öz yerlərini tərk etdikdən sonra məskunlaşmışdılar. Ermənilərin bu üç kəndə yerləşmə dövrünə gəldikdə isə, onların saylarının az olmasına əsaslanaraq, bu kəndlərə XVIII əsrin əvvəllərində yerləşdiyini deyər bi-

lirik. Dərələyəz nahiyəsinin ermənilər yaşayan 33 kəndinin (Arpa, Amaqu, Civə, Aynazor, Haviç, Caqazur, Üstün, Hurevadin, Ayrəsəi, Gələncəvir, Ərdəpin, Ərdiş, Xors, Ortaqöy, Züyrək, Keşiş Başköy, Kisək, Ərgez, Kükivans, Azadək, Zeytə, Hərher, Kolani, Qurd Əmir, Gümüşçük, Ərnici, Çul, Kömür, Kabud, Qindevas, Horadüz) adlarından da göründüyü kimi, bir çoxları türk-müsəlman əhali tərəfindən salınmış və onlar buralardan köçdükdən sonra, ermənilər XVII əsrin sonları və yaxud XVIII əsrin əvvəllərində buralara yerləşmişdilər.

1. AXURA kəndi
2. HƏMZƏLİ KƏNDİ KƏRƏMPA MƏZRƏSİYƏ. SÜBHAN KƏNDİ KOSALI KƏNDİ
3. HAVİC KƏNDİ
4. MORAVİK KƏNDİ
5. HƏŞİN KƏNDİ
6. YAĞCI KƏNDİ Qafqazda imperiyalar və ermənilərin Azərbaycan ərazilərinə köçürülməsi
7. ÇAGAZUR KƏNDİ 8. XAÇİK KƏNDİ
9. KƏLƏDƏK KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
10. KƏNZƏK KƏNDİ
11. VEYSƏLLİ KƏNDİ
12. ƏYƏR KƏNDİ
13. DAKZİD KƏNDİ
14. ARPA KƏNDİ (17 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
15. AMAĞU KƏNDİ (13 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
16. ÇİVƏ KƏNDİ (5 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
17. QIZILGÖZ KƏNDİ, BAŞQA ADI ŞƏKƏRBƏYLİDİR.
18. AYNAZOR KƏNDİ (22 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
19. BAĞÇACIQ KƏNDİ
20. RİND KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
21. QOZLUCA KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
22. KƏRƏKOR KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
23. ÇANAQÇI KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
24. KEŞİŞVİRANI KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
25. URNUT KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
26. XİNS KƏNDİ
27. CƏFƏRLİ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
28. QAŞQA KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
29. ƏNKÜZİ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
30. TELSİN KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
31. ÇAVUŞCUQ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
32. ƏRDALAS KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
33. ƏYRİLİ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
34. KÜNNÜD KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
35. ABANA KƏNDİ XUBİK MƏZRƏSİYƏ
36. VARTANES KƏNDİ
37. VAHSNİ KƏNDİ
38. AĞCAVƏNK KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
39. TƏRƏTÜM KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
40. AĞKİLSƏ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
41. QIZQALASI KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
42. QUTYOL KƏNDİ
43. SƏDƏRƏK QIŞLASI MƏZRƏSİ Bu məzrə əvvəllər kənd imiş. Əhalisi əkinçiliklə məşğul olub, xoş həyat sürürmüş. Amma qarışıqlıq vaxtı qaçıb gətdikləri üçün kənddə bir kimsə qalmamış və ona görə də məzrə olaraq qeydə alınmışdır
44. MEYDAN KƏNDİ, BAŞQA ADI ƏLİ

QIŞLAĞIDIR.

45. ƏLƏYƏZ KƏNDİ (8 qeyri-müsəlmanın siyahısı) ÜSTÜN KƏNDİ (7 qeyri-müsəlmanın siyahısı) Başqa adı Daşaqiren olan Üstün kəndi yaxınlığındakı Anabad (?) vətəni.
46. MƏNDƏRVANIS MƏZRƏSİ Bu məzrə əvvəllər kənd imiş.
47. DİBİ MƏZRƏSİ Bu məzrə əvvəllər kənd imiş. Əcəm (Səfəvilər) dövründə xarabalığa döndüyü və kənddə insan yaşamadığı üçün məzrə olaraq qeydə alınmışdır.
48. QARAQAYA MƏZRƏSİ
49. HUREVADİK KƏNDİ (6 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
50. AYİSƏSİ KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
51. GƏLƏNÇEVİR KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
52. ƏRDƏPİN KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
53. ŞAHYURDU MƏZRƏSİ Əvvəllər kənd imiş.
54. [ŞAHYURDU] MƏZRƏSİNDƏ AUNAN RAHDARLIQ BACI - İLDƏ
55. ƏRDİŞ KƏNDİ (3 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
56. KƏRƏKƏLÜK MƏZRƏSİ Bu məzrə əvvəllər kənd imiş.
57. SALLI MƏZRƏSİ Bu məzrə əvvəllər kənd imiş.[Kəndin] əhalisi qızılbaş (şia) olduğu üçün qaçıb getmişdi.
58. XORS KƏNDİ (6 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
59. ORTAKÖY KƏNDİ (6 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
60. ZÜYRƏK KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
61. KEŞİŞ KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
62. BAŞKÖY KƏNDİ Kənddə yaşayan qeyri-müsəlmanlar (20 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
63. KİSƏK KƏNDİ (3 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
64. YENGİCƏ KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
65. VARTANOL KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır. -56 Qafqazda imperiyalar və ermənilərin Azərbaycan ərazilərinə köçürülməsi
66. MORZAV KƏNDİ
67. ƏRGƏZ KƏNDİ (4 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
68. MƏLİKŞAH KƏNDİ
69. OLAN KÜKİVANS KƏNDİ (3 qeyri-müsəlmanın siyahısı).
70. MOZ KƏNDİ
71. ÇAĞATAY KƏNDİ
72. EYNİ ADLİKİ DƏDƏLİ KƏNDİ Kəndlərdə heç kim yaşamır.
73. AMAĞU KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
74. PUŞADİZ KƏNDİ, BAŞQA ADI DAYLAQLIDIR.
76. ƏXİLİ KƏNDİ
77. ZEYTƏ KƏNDİ (3 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
78. SOYULAN KƏNDİ
79. HƏRHƏR KƏNDİ
80. KOLANI KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
81. QOÇUBƏY KƏNDİ
82. TODUN KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
83. BİRƏK KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
84. QALABƏYİ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
85. PİRHƏSƏNLİ KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
86. SALCI KƏNDİ Kənddə heç kim yaşamır.
87. QURD ƏMİR KƏNDİ (1 qeyri-müsəlmanın)
88. GÜMÜŞÇÜK KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
89. POR KƏNDİ
90. ƏRNİC KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
91. ÇUL KƏNDİ (3 qeyri-müsəlmanın si-

yahısı)

92. PAŞALI KƏNDİ
  93. KÖMÜR KƏNDİ (4 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
  94. KABUD KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
  95. AXTA KƏNDİ
  96. QINDEVAS KƏNDİ (2 qeyri-müsəlmanın siyahısı)
  97. QAYALI KƏNDİ 98. MARTİROS KƏNDİ
  99. BİRƏK KƏNDİ Cəmi: 102 kənd 31 kənddə heç kim yaşamır.
- Ermənilərin günahsız insanları qətlə yetirməsi
- Ermənilərin kənd və kiçik qəsəbələrdə qətlə yetirdikləri əhalinin siyahısı 1. Amooğlu karyesi 300 2.000 2. Haviş karyesi 70 250 " 3. Ardeş karyesi 70 500" 4. Kurbankeşen karyesi 80 250" 5. Gürcülü karyesi 40 300" 6. Demircilər karyesi 40 300" 7. Kömür-lü karyesi 60 400" 8. Kabut karyesi 40 250 Haziran sene 1335 9. Derekent karyesi 50 300" 10. Çul karyesi 2.500 7.000 " 11. Meredüz karyesi 70 400" 12. Köş karyesi 1.000 4.000 " 13. Kaysırı karyesi 35 200 " 14. Leylikaçan karyesi 80 400 " 15. Gümüşhan karyesi 100 600 " 16. Kendidas karyesi 90 450 " 17. Tarab karyesi 70 285" 18. Türab karyesi 90 500 19. Çıraklı karyesi 30 200 " 20. Arınc karyesi 70 350" 21. Çaykent karyesi 100 600" 22. Kayalı karyesi 80 400" 23. Ümürzakışlak karyesi 30 250" 24. Zeydenca-bacumah 60 200 25. Horhor karyesi 200 1.500 " 26. Güdenli karyesi 300 2.500 " 27. Kindere karyesi 250 2.000 " 28. Başah-tuznadar karyesi 40 250 " 29. Navl [Novlu] karyesi 60 300 " 30. Ergez karyesi 400 3.000 " 31. Karavenk karyesi 70 400 " 32. Zeyrek karyesi 90 2.000 33. İssisü karyesi 50 250 " 34. Ceranlı karyesi 30 180 " 35. Cani karyesi 100 1.500 " 36. Kabanlı karyesi 100 2.000 " 37. Kötuhvenk karyesi 70 1.000 38. Keidüz karyesi 100 2.500 " 39. Karakaya karyesi 70 1.000 " 40. Kavşuk karyesi 50 500 " 41. Kalyer karyesi 70 550 " 42. Günayvenk karyesi 30 200 " 43. Alayaz karyesi 250 3.000 " 44. Akkent karyesi 70 300 " 45. Yukarıakkent karyesi 90 900 " 46. Hurbadık karyesi 90 950 " 47. Hurdıs karyesi 1.500 6.000 " Yekun: 7.185 50.455 1605-ci ildən başlayaraq ermənilər tədricən Azərbaycan ərazilərinə girmək üçün fəaliyyətə keçirlər.
- XVII əsrin əvvəllərində Səfəvi şahı II Təhmasibin yanında Zaxar adlı erməni işləmiş Qafqazda imperiyalar və ermənilərin Azərbaycan ərazilərinə köçürülməsi dir. Həmin Zaxarın imkanları hesabına ermənilər Rusiyaya meyil etməyə başlayıblar. Məhz Zaxar gizli formada ermənilərin Rusiya ilə əlaqələr qurmasına nail olub. Hətta Rusiyaya daha yaxın olmaq üçün Osmanlı imperatorunun kürsüsünü, tacını və qamçısını oğurlayaraq 1-ci Pyotrun atasına bağışlayıblar. Hazırda həmin kürsü Moskvada almaz fondunda saxlanılır. Dünyada ən dəyərli kürsülərdən hesab olunur. Bu kürsü almaz və brilyantla bəzədilib. İstər o dövrün istərsə də, indiki beynəlxalq qanunlara görə, oğurluq əmlakı qəbul edən və ya alan oğru qəddər məsuliyyət daşıyır. Ermənilərin Osmanlı sultanlığından oğurlayaraq I Pyotru verdikləri qızıl kürsü bu mənada cinayət məsuliyyəti yaradır. Türkiyə hökuməti ən azı oğurluq əmlakının geri qaytarılması üçün beynəlxalq məhkəməyə müraciət etsə, bu gec də olsa haqqın bərpası kimi dəyərləndirilə bilər.
- Eyni zamanda, dünya birliyinin bir daha ermənilərin özgəsinin əmlakına göz dikmək ənənəsinin tarixi kökləri olduğunu görmüş olurlar. Qeyd etmək lazımdır ki, ermənilərin oğurluq əmlakı Rusiya çarına vermələrindən sonra onlar üçün Qafqazda yaşıl işıq yandırılmışdır. 1-ci Pyotrun atası ilk dəfə olaraq ermənilərin bir xristian kimi himayə olunması haqqında fərman imzalayıb. Adıçəkilən fərman ermənilərin qorunması məsələsini gündəmə gətirir.

i.ƏLİYEV